

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 178, Temmuz 2026, s. 185-207

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.94357>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
11.05.2026

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.07.2026

Dr. Öğr. Üyesi Burak YAVUZYILMAZ

Ordu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü
brkyvzyilmz@gmail.com
Orcid: 0000-0001-8917-9438

Doç. Dr. Burcu YILMAZ ŞAHİN

Giresun Üniversitesi, İ.İ.B.F.
burcu.sahin@giresun.edu.tr
Orcid: 0000-0002-2520-7804

FIRÇA VE PİYASA: HOLLANDA ALTIN ÇAĞI'NDA SANAT ÜRETİMİNİN KÜLTÜREL TEMELLERİ VE EKONOMİK DİNAMİKLERİ

Öz

Bu çalışma, Hollanda Altın Çağı'nda sanat piyasasının ekonomik dinamiklerini 1600–1700 dönemi için zaman serisi verileri kullanarak incelemektedir. Analizde bağımlı değişken olarak sanat piyasasına giriş yapan ressam sayısı, bağımsız değişkenler olarak ise çavdar fiyatları ve reel ücretler kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkinin zaman içerisindeki değişimini ortaya koymak amacıyla Bai–Perron çoklu yapısal kırılma testi ve rolling regresyon yöntemleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, sanat piyasasının ekonomik değişkenlerle olan ilişkisinin sabit olmadığını göstermektedir. Özellikle erken dönemde hem çavdar fiyatlarının hem de reel ücretlerin sanatçı girişleri üzerinde güçlü ve pozitif etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Buna karşılık, 17. yüzyılın ortalarından itibaren bu etkinin belirgin biçimde zayıfladığı ve istatistiksel anlamlılığını kaybettiği görülmektedir. Yapısal kırılma analizi, sanat piyasasında 1624, 1648 ve 1672 yılları civarında önemli dönüşümler yaşandığını ortaya koymaktadır. Rolling regresyon sonuçları da bu dönüşümü desteklemekte ve özellikle reel ücretlerin etkisinin zaman içerisinde

sistematiik biçimde azaldığını göstermektedir. Bu bulgular, sanat piyasasının başlangıçta ekonomik koşullara oldukça duyarlı olduğunu, ancak zamanla daha kurumsallaşmış ve kısmen otonom bir yapıya evrildiğini ortaya koymaktadır. Sanat tarihi perspektifinden değerlendirildiğinde, tespit edilen yapısal kırılmalar dönemin en belirgin sanatsal dönüşümleriyle örtüşmektedir. 1624 civarındaki ilk kırılma, Hollanda Barok'unun olgunlaşma evresine ve Rembrandt ile Hals'ın portre sanatında zirveye ulaştığı döneme denk gelirken; 1648 kırılması, aristokratik himaye sisteminin çöküşünün ardından tür resmi (genre painting), natürmort ve peyzaj gibi burjuva zevkine yönelik üretimin baskın hale geldiği evrenin başlangıcını simgelemektedir. 1672 kırılması ise Vermeer'in yüksek maliyetli eserler üretmeye devam etmesine karşın sanat piyasasının genelinde daralmanın yaşandığı rampjaar kriziyle çakışmaktadır. Bu bulgular sanat piyasasının yalnızca ekonomik değişkenlerle açıklanamayacağını; kültürel, kurumsal ve estetik dinamiklerin de belirleyici olduğunu ortaya koymakta ve ekonomik tarih ile sanat tarihi literatürleri arasında disiplinler arası bir katkı sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sanat Piyasası, Hollanda Altın Çağı, Yapısal Kırılma, Rolling Regresyon, Ekonomik Dinamikler.

BRUSH AND MARKET: THE CULTURAL FOUNDATIONS AND ECONOMIC DYNAMICS OF ART PRODUCTION IN THE DUTCH GOLDEN AGE

Abstract

This study investigates the economic dynamics of the art market during the Dutch Golden Age over the period 1600–1700 using time series data. The number of painters entering the art market is employed as the dependent variable, while rye prices and real wages are used as key explanatory variables. To examine the time-varying nature of the relationship between these variables, the Bai–Perron multiple structural break test and rolling regression techniques are applied. The empirical findings reveal that the relationship between the art market and economic variables is not stable over time. In the early period, both rye prices and real wages exert a strong and positive influence on painter entries. However, this effect weakens significantly and becomes statistically insignificant after the mid-17th century. The structural break analysis identifies major transformations in the art market around the 1624, 1648, and 1672. The rolling regression results further support these findings, showing that the impact of real wages declines systematically over time. These results suggest that the art market was initially highly responsive to economic conditions but gradually evolved into a more institutionalized and partially autonomous structure. From an art historical perspective, the identified structural breaks correspond to major artistic transformations of the period. The break around 1624 coincides with the maturation of Dutch Baroque and the peak of Rembrandt and Hals in portrait painting; the 1648 break marks the rise of genre painting, still life, and landscape for a bourgeois market freed from aristocratic patronage; and the 1672 break aligns with the rampjaar crisis, during which Vermeer continued producing costly works even as the broader market contracted. Overall, the study demonstrates that the art market cannot be explained solely by

economic variables, and that cultural, institutional, and aesthetic factors — rooted in Protestant ethics, collective identity, and the gradual autonomy of artistic production — are equally determinative. In doing so, it provides an interdisciplinary contribution bridging economic history and art history.

Keywords: Art Market, Dutch Golden Age, Structural Breaks, Rolling Regression, Economic Dynamics.

GİRİŞ

17. yüzyıl Hollanda'sı, Avrupa ekonomik tarihinde istisnai bir büyüme ve dönüşüm sürecine işaret eden “Altın Çağ” olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde Hollanda Cumhuriyeti, uluslararası ticaretteki üstünlüğü, finansal yenilikleri ve kentleşme dinamikleri sayesinde Avrupa'nın en gelişmiş ekonomik merkezlerinden biri haline gelmiştir. Ticaret kapitalizminin derinleşmesi, deniz aşırı ticaret ağlarının genişlemesi ve finansal piyasaların kurumsallaşması, yalnızca ekonomik yapıyı değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel üretim süreçlerini de köklü biçimde dönüştürmüştür. Bu dönüşümün en dikkat çekici yansımalarından biri sanat üretiminde gözlemlenen olağanüstü artıştır. Özellikle resim sanatı, aristokratik ve dinsel himaye sistemine dayalı geleneksel üretim yapısından ayrılarak daha geniş bir toplumsal tabana yayılan, piyasa temelli bir üretim ve tüketim mekanizmasına evrilmiştir. Bu süreçte sanat eserleri yalnızca estetik değer taşıyan nesneler olmaktan çıkmış, aynı zamanda ticari dolaşıma konu olan ekonomik mallar haline gelmiştir. Dolayısıyla Hollanda Altın Çağı, sanatın metalaşması ve sanat piyasasının kurumsallaşması açısından da kritik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir.

Erken modern dönemde Hollanda ekonomisinin gelişimi, büyük ölçüde merkantilist politikalar çerçevesinde şekillenmiştir. Dış ticaretin teşvik edilmesi, deniz aşırı ticaret ağlarının genişletilmesi ve sermaye birikiminin hızlanması, yalnızca ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda kentleşme ve tüketim yapısını da dönüştürmüştür. Bu süreçte oluşan ticari refah ve burjuva sınıfının güçlenmesi, sanat talebinin genişlemesinde dolaylı ancak önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla sanat piyasasının gelişimi, yalnızca bireysel tercihlerin değil, aynı zamanda dönemin ekonomik politika çerçevesinin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.

Bu çerçevede, sanat piyasasının hangi dinamikler doğrultusunda geliştiği önemli bir araştırma sorusu olarak ortaya çıkmaktadır. İktisat literatürü açısından bakıldığında, sanat üretiminin gelir düzeyi, fiyatlar ve genel ekonomik refah gibi makroekonomik değişkenlerle ilişkili olması beklenebilir. Özellikle sanatın “lüks mal” niteliği taşıdığı yönündeki klasik yaklaşım, gelir artışlarının sanat talebini ve dolayısıyla üretimini artıracağı varsayımına dayanmaktadır. Bununla birlikte, sanat piyasasının kurumsal yapısı, üretim süreçlerinin niteliği ve kültürel tercihler gibi faktörler, bu ilişkinin doğrusal ve sabit olmayabileceğine işaret etmektedir. Sanat tarihi literatürü ise Hollanda örneğinde sanat üretiminin burjuvazinin yükselişi, kentleşme ve tüketim kültüründeki değişimlerle birlikte şekillendiğini vurgulamaktadır. Ancak bu çalışmaların büyük ölçüde nitel analizlere dayanması, sanat piyasasının ekonomik değişkenlerle olan ilişkisinin nicel yöntemlerle sistematik biçimde incelenmesini sınırlamaktadır.

Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamakta ve 1600–1700 döneminde Hollanda sanat piyasasının gelişimini nicel veri ve ekonometrik yöntemler aracılığıyla incelemektedir. Çalışmanın temel araştırma sorusu, sanat piyasasının ekonomik değişkenler

tarafından mı belirlendiği yoksa kendi iç dinamikleri doğrultusunda mı şekillendiğidir. Bu kapsamda, ressam girişleri ile ekonomik göstergeler arasındaki ilişkiler analiz edilmekte ve sanat piyasasının zaman içerisindeki yapısal dönüşümü ortaya konulmaktadır. Bu yönüyle çalışma, sanat piyasasını yalnızca kültürel bir olgu olarak değil, aynı zamanda ekonomik bir sistem olarak ele almakta ve iktisat ile sanat tarihi literatürleri arasında disiplinler arası bir köprü kurmayı hedeflemektedir.

LİTERATÜR

Sanat piyasasının ekonomik analizi, uzun yıllar boyunca iktisat literatüründe sınırlı bir yer bulmuş olmakla birlikte, özellikle son dönemde kültürel ekonomi (cultural economics) alanının gelişmesiyle birlikte daha sistematik bir inceleme konusu haline gelmiştir. Bu literatürde sanat, yalnızca estetik bir üretim alanı olarak değil, aynı zamanda talep ve arz koşullarına bağlı olarak şekillenen bir piyasa yapısı içerisinde değerlendirilmektedir. Sanatın ekonomik bir mal olarak ele alınmasına ilişkin ilk teorik çerçevelerden biri William J. Baumol ve William G. Bowen (1966) tarafından geliştirilmiştir. Baumol ve Bowen, sanatın üretim yapısının diğer sektörlerle kıyasla farklılaştığını ve verimlilik artışlarının sınırlı olması nedeniyle “maliyet hastalığı” (cost disease) olgusunun ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, sanat üretiminin ekonomik dinamiklerinin klasik sektörlerden ayrıştığını göstermesi bakımından önemlidir.

Sanat talebinin gelirle ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar ise sanatın çoğunlukla “lüks mal” niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Sherwin Rosen (1981), süperstar ekonomisi yaklaşımıyla sanat piyasasında gelir dağılımı ve talep yoğunlaşmasını açıklamış; sanat piyasasında az sayıda sanatçının büyük pay aldığı bir yapı olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, David Throsby (2001) kültürel malların ekonomik değerinin yanı sıra sembolik ve kültürel değer taşıdığını vurgulayarak sanat piyasasının çok boyutlu yapısına dikkat çekmiştir. Tarihsel bağlamda sanat piyasasının gelişimini inceleyen çalışmalar ise özellikle Hollanda Altın Çağı üzerine yoğunlaşmaktadır. John Michael Montias (1982), Amsterdam'daki sanat üretimini ve sanatçıların ekonomik faaliyetlerini mikro düzeyde inceleyerek sanat piyasasının erken modern dönemde nasıl işlediğini ortaya koymuştur. Montias'ın çalışmaları, sanat üretiminin lonca sistemi, sipariş mekanizmaları ve piyasa ilişkileri çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir. Benzer şekilde, Jan de Vries (2008) tarafından geliştirilen “industrious revolution” yaklaşımı, erken modern Avrupa'da tüketim kalıplarının değişimini açıklamakta ve bu değişimin sanat talebi üzerindeki etkilerine dolaylı bir çerçeve sunmaktadır. De Vries'e göre, hanhalklarının tüketim tercihleri zaman içinde çeşitlenmiş ve bu durum sanat gibi kültürel mallara olan talebi artırmıştır.

Hollanda Altın Çağı'nda sanat üretiminin nicel olarak incelendiği çalışmalar arasında Massimo Etro ve Elena Stepanova (2016) önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışma, ressam girişleri ile ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi analiz ederek sanat piyasasının ekonomik temellerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Etro ve Stepanova, sanat piyasasının genişlemesinde ekonomik refahın önemli bir rol oynadığını ileri sürmekle birlikte, bu ilişkinin zaman içerisinde değişkenlik gösterebileceğine de dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, sanat piyasasının ekonomik değişkenlerle olan ilişkisinin doğrusal ve sabit olmadığı yönünde bulgular da mevcuttur. Özellikle ekonomik tarih literatüründe, fiyatlar, ücretler ve gelir düzeyi gibi değişkenlerin sanat üretimi üzerindeki etkisinin dönemsel olarak farklılaşabileceği vurgulanmaktadır. Robert C. Allen (2001) tarafından geliştirilen uzun dönem ücret ve fiyat

serileri, erken modern dönemde yaşam maliyetleri ve refah düzeyinin dalgalı bir seyir izlediğini göstermekte ve bu dalgalanmaların kültürel üretim üzerindeki etkisinin sabit olmayabileceğine işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, mevcut literatür sanat piyasasının hem ekonomik hem de kurumsal faktörler tarafından şekillendiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu çalışmaların önemli bir kısmı ya teorik çerçeve sunmakta ya da sınırlı veri setleri üzerinden analiz yapmaktadır. Özellikle sanat piyasasının zaman içerisindeki dinamiklerini ve yapısal dönüşümlerini nicel yöntemlerle inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurarak Hollanda Altın Çağı'nda sanat piyasasının gelişimini zaman serisi analizi ve yapısal kırılma yöntemleri aracılığıyla incelemekte ve sanat piyasasının ekonomik değişkenlerle olan ilişkisinin dönemsel olarak nasıl değiştiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nicel analizin anlam kazanabilmesi için, incelenen dönemin sanat tarihsel bağlamının önce kapsamlı biçimde ortaya konulması gerekmektedir. Bu nedenle takip eden bölümde, 17. yüzyıl Hollanda sanat piyasasının yapısal özellikleri, Barok akımının kuzey versiyonu, başlıca sanatçılar ve türler ile tüketim dinamikleri ele alınmaktadır. Bu bağlam, yalnızca dönemin kültürel portresini çizmekle kalmayıp, ekonometrik bulgularla kurulacak yorumsal köprünün de temelini oluşturmaktadır.

17. Yüzyıl Hollanda Altın Çağı'nda Sanat Pazarı ve Tüketim Dinamikleri

17. yüzyıl Avrupa'sı köklü siyasi, ekonomik ve kültürel değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak okunmaktadır. Bu dönemde Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleri etkili olmuş, keşifler ve coğrafi keşifler Avrupa'nın dünya üzerindeki etkisini genişletmiştir. 17. yüzyıl boyunca Avrupa'da birçok savaş yaşanmıştır, bunlar arasında Otuz Yıl Savaşları (1618-1648), İngiliz İç Savaşı (1642-1651) ve Fransız İç Savaşı (1648-1653) gibi büyük çatışmalar yer almaktadır. Savaşlar ve keşifler gibi önemli etkenler bazı ülkelerin etkisini arttırırken diğerlerinin azalmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde bilim, felsefe ve sanat alanlarında önemli ilerlemeler kaydedilmiş; bu alanlarda ortaya çıkan yeni fikirler, toplumsal ve kültürel dönüşümü desteklemiştir. Tüm bu gelişmelerin odağında Hollanda Altın Çağını yaşamıştır. 17. Yüzyıl Hollanda'sı, Avrupa'nın en zengin ve güçlü ülkelerinden biridir. Deniz ticareti, gemi yapımı ve koloni ticareti sayesinde büyük bir ekonomik güce ulaşmıştır. Amsterdam, o dönemde dünyanın en büyük ticaret limanlarından biridir ve Hollanda Doğu Hindistan ve Batı Hindistan Şirketleri gibi ticaret şirketleri, dünya ticaretinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Hollanda ayrıca sanat, bilim ve kültür alanlarında da gelişim göstermiştir. Bu dönemde Rembrandt, Vermeer ve Hals gibi ressamlar ülkelerindeki değişimlerin etkisiyle eserler üretmiştir. Ancak, 17. yüzyılın sonlarına doğru ekonomik rekabet ve savaşlar Hollanda'nın gücünün azalmasına neden olmuştur.

"1609 yılında siyasal barıştan sonra yedi kuzey eyaleti (bunlara, aralarından birinin, yani Hollanda'nın adı verilmiştir), güneydeki on iki eyaletten ayrıldı. Bu Birleşik Eyaletler, monarşi, Katoliklik ya da teokrazi ile yönetilen Avrupa'ya, sınıf farklarından hemen hemen tamamen sıyrılmış diyebileceğimiz bir burjuva toplumu üzerinde temellenen lâik bir demokrasi örneği sundu. Bu durum, tüm Avrupa'da sanatsal yarışın dayandığı koşulları altüst etti; büyük ölçüde sivil ya da dinsel girişimlerin azalmasına, dinsel esinin hızının kesilmesine ve Amsterdamlı ya da Haarlemli tüccarları hiç ilgilendirmeyen mitolojik imgelerin hemen tamamen ortadan silinmesine yol açtı. Sanatçılara fazla olanaklar sağlayamayacak duruma düşmüş olan ve bütün büyük Avrupa devletlerine direnen bu küçük ülke, altmış yıldan fazla bir süre elinde kalmış biricik

kaynaktan, yani gerçekçilikten en iyi şekilde yararlanarak hayranlık verici bir sanat yarattı” (Bazin, 2015, s. 408).

Avrupalı araştırmacılar, dönemin Hollanda'sına ait sanat eserlerinin, özellikle de resim sayısındaki artışın önceki dönemlerden anlamlı bir farklılık gösterdiğine dikkat çekmektedir. Değişen ekonomik koşullar sayesinde sadece Avrupa üst sınıflarına özgü olan sanata ilginin Hollanda toplumunun geneline yayıldığı ve artan üretimle birlikte uygun fiyatlı eserlerin kentleşmiş bölgelerdeki halkla buluştuğu kaynaklarda ifade etmektedir (Helmerts ve Janssen, 2018, s. 249-250). Bu durumun bir yansıması olarak, büyük şehirlerin ötesinde yer alan daha mütevazı kesimlerde dahi tüketim alışkanlıklarında belirgin değişiklikler gözlemlenmektedir. Temelleri 16. yüzyılda Güney Hollanda'da atılan seri üretim ve kamu satışlarına dayalı sanat pazarları, yerel zenginlik birikimi ile geniş ticaret ağlarına erişim imkânı sağlamaktadır. Resimlerden duvar halılarına, kitaplardan müzik aletlerine kadar çeşitlenen ürünlerin ticarileşmesiyle tüketim ve üretim ivme kazanmaktadır. Yaşanan bu süreç, 17. yüzyılda kuzey illerindeki kasabaların hızla büyümesine yol açmakta ve sanat, kitap ile diğer lüks malların tüketimini daha da artıran kitle pazarlarını ortaya çıkarmaktadır.

Refah seviyesindeki her türlü artışın beraberinde getirdiği davranış değişiklikleri, özellikle sanat ile ilgili olanın alınıp satılmasıyla ilgili olduğunda beraberinde yeni terimler türetmiştir. Dönemin sanat üretimlerine ithafen kullanılan “populuxe” kavramını Helmerts ve Janssen şöyle açıklamaktadır:

“Populuxe malları kavramı, dikkatimizi paylaştıkları özelliklere çeker; bu malların ortak noktası, piyasa bağlamında değiş tokuş edilmeleri ve güçlü estetik ve sembolik içerikle dolu olmalarıdır. Sosyal bilimlerdeki araştırmacılar, bu tür “kültürel ürünlerin” şekillendiği günümüz endüstrilerinin - sözde kültürel endüstriler - kentsel alanlarda yoğunlaşma eğiliminde olduğunu, yerel sosyo-profesyonel kurumlar tarafından desteklendiğini ve uluslararası kültürel ve ticari ağlarda iyi bir konumda görüldüğünü gözlemlediler. Hollanda Cumhuriyeti'nde bu farklı değildi. Sanat ve diğer lüks mallar için on yedinci yüzyıl Hollanda pazarlarının populuxe pazarlarına dönüşmesi, yerel kurumsal desteği çok merkezli bir endüstriyel yapı ve uluslararası tüccar bağlantıları ile dengeleyen örgütsel düzenlemelerle de mümkün oldu” (Helmerts ve Janssen, 2018, s.261).

Uzun yıllar aristokrasinin ve kilisenin amacına hizmet etmesi için kullanılan sanat ve nesnesi artık ulaşılabilir lüks sınıfına dahil olmuş ve içerik konuları çeşitlenmiştir. Sanat daha önceleri sadece dini konu edinen ve amacı dinin propagandasını yapmak olan ya da kraliyet ailesi fertleri gibi önemli kişilerin belgeseli olma niteliğinin dışında gelişmesine alan sağlamayan bir ortamdan yaşama dair olanın sağladığı geniş ilham kaynağına ulaşarak daha geniş bir konu ağına kavuşmuştur. Dini temaların tamamen terk edilmediği bu dönemde toplumsal ve politik konular da resimin konusu olmuştur. Bu tür eserlerde sık sık günlük yaşamın kesitleri, köylülerin çalışmaları ve sokak sahneleri resmedilmiştir. 17. yüzyıl Hollanda resiminde zengin tüccarlar, soylular ve diğer önemli kişilerin varlıklarının temsili için portre resimler üretilmiştir. Bu portreler genellikle gerçekçi bir tarzda yapılmış ve kişilerin statülerini ve zenginliklerini vurgulamak amacıyla tasarlanmıştır. Rembrandt Harmenszoon van Rijn (Görsel 1.) ve Frans Hals portre resim sanatının önemli temsilcilerindendir. Hollanda'nın coğrafi konumu ve arazi koşulları sulak manzaraların, deniz ve kırsal sahnelerin resimlerde konu olarak tercih edilmesine olanak sağlamıştır. Genellikle kuzey flaman geleneğine bağlı detaylı bir gerçeklikle ele alınmış resimler ülkenin su yollarıyla dolu coğrafyasını da

yansıtmıştır. Kuzey İtalya Venedik sanatçılarındaki olduğu gibi Hollandalı ressam da ton ve rengi ayırt etme konusunda gözlemleri sayesinde büyük bir yetenek kazanmıştır. Asıl çeşitlilik ise iç mekan sahneleri, natürmortlar ve tür resimlerinde olmuştur. Bu resimlerde, günlük yaşamın nesneleri, meyve, çiçekler, yemekler ve ev eşyaları gibi objeler detaylı bir şekilde resmedilirken dönem insanının yaşam tarzını olduğundan daha lüks gösterecek detaylar veya kurma sahne ve mekanlar özellikle tercih edilmektedir (Görsel 2.).

Görsel 1. Rembrandt, “Jan Six”, Tuval Üzerine Yağlıboya, 112 x 102 cm, 1654, Six Collection, Amsterdam https://www.wga.hu/index_artists.html

17. yüzyıl Hollanda toplumunda sanat eserlerine ve lüks tüketim mallarına duyulan ilginin tabana yayılması, David Beck ve Philip Skippon gibi dönemin gezginlerinin seyahatnamelerinde de sıklıkla vurgulanmaktadır. Ev envanterleri ve dönemin ticari kayıtları incelendiğinde; tabloların, egzotik objelerin ve nadide eşyaların yalnızca üst sınıfların tekelinde kalmadığı görülmektedir. Ülkenin kentleşmiş bölgelerinde sayıları giderek artan tüccar ve zanaatkar sınıfının yanı sıra, daha mütevazı kırsal hanelerde dahi sanatsal ve dekoratif ürünlerin tüketimi dikkat çekici bir boyuta ulaşmaktadır. Yabancı gözlemcilerin sıradan halkın sanat harcamalarına dair aktarımları zaman zaman abartılı bulunsada bu dönemde Hollanda’da dolaşıma giren kültürel ve sanatsal nesnelerin nicelik ve çeşitlilik bakımından benzeri görülmemiş bir seviyeye ulaştığı bilimsel verilerle kanıtlanmaktadır.

Görsel 2. Willem Kalf, “Still-Life”, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 103 x 81 cm, 1644, Özel Koleksiyon https://www.wga.hu/index_artists.html

Tüketim alışkanlıklarındaki bu radikal değişim, sanat eserlerinin üretim ve pazarlama süreçlerini de köklü bir biçimde dönüştürmektedir. Geleneksel himaye sisteminin ve doğrudan siparişe dayalı çalışma modelinin yerini, sanatçıların piyasa beklentilerini öngörerek "satışa hazır" üretim yaptıkları yeni bir ekonomik yapı almaktadır. Müşteriler artık sanat eserlerine ulaşmak için doğrudan dükkânlara, müzayedelere, panayırlara veya sanat simsarlarına yönelmektedir.

Sanatın ticarileşmesi ve profesyonel aracılardan (simsarların) pazar üzerindeki etkisi konusunda çığır açıcı çalışmalar yapan John Michael Montias, 17. yüzyıl Amsterdam sanat pazarını incelerken müzayedelerin sanat eserlerini sıradan bir ticari metaya dönüştürdüğünü vurgulamaktadır. Montias, dönemin ticari kültürünün sanata nasıl yansıdığını şu doğrudan ifadelerle aktarmaktadır: "Baharat veya gemi ekipmanı müzayedelerine katılmış veya borsada işlem yapmış bir tüccar veya başarılı bir zanaatkar için, Yetimler Odası veya İflas Odası tarafından düzenlenen bir müzayedede sanat eseri satın almak, ticari faaliyetinin doğal bir uzantısı gibi görünmüş olmalıdır" (Montias, 2002, s. 12). Bu durum, 16. yüzyılda Güney Hollanda'da temelleri atılan açık satış modelinin, 17. yüzyılda kuzey eyaletlerinin artan ekonomik refahı ve profesyonel sanat simsarlarının yönlendirmesiyle sanatın kitle pazarlarına entegre olmasını sağlamaktadır.

Sanat ve lüks tüketim pazarlarının bu dönemdeki gelişimi, belirgin bir ekonomik yaşam döngüsü sergilemektedir. Özellikle ressamın ve yayıncının faaliyetlerine dair nicel veriler incelendiğinde; pazarın yüzyılın ilk yarısında ani bir ivme yakalayarak hızla büyüdüğü,

ardından belirli bir doygunluk seviyesinde istikrar kazandığı ve nihayetinde durgunluk evresine girdiği gözlemlenmektedir. Sanat pazarının bu yaşam döngüsü, Hollanda Altın Çağı'ndaki diğer ticari ve endüstriyel sektörlerin ekonomik dalgalanmalarıyla büyük ölçüde paralellik göstermektedir.

Hollanda Barok Akımı

17. yüzyıl Avrupa sanatı, coğrafi ve dini sınırlar ekseninde derin ayrışmalara sahne olmaktadır. Güney Avrupa'da Katolik Kilisesi'nin gücünü pekiştirmek amacıyla ihtişamlı ve gösterişli formlara yönelen Barok üslup hâkimiyet kurarken, Kuzey Avrupa'da, özellikle Hollanda'da tamamen zıt bir estetik anlayış filizlenmektedir. Dini reformların ve siyasi bağımsızlık mücadelelerinin dönüştürdüğü bu yeni toplumsal yapı, sanatın işlevini ve görsel dilini yeniden tanımlamaktadır. Kuzey ve güney arasındaki bu keskin kültürel ve sanatsal ayrım, Gombrich (2002) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

...Buna karşın, Felemenk'in kuzey bölgeleri, Katolik hükümdarlara, yani İspanyollara karşı çıkmış, bu bölgelerdeki zengin ticaret kentlerinde yaşayan halkın çoğu Protestan inancı benimsemişti. Hollandalı bu Protestan tacirlerin beğenisi, sınırın ötesinde geçerli olan beğeniden oldukça farklıydı. Bu insanlar, bakış açıları yönünden, İngiltere'deki Püritanlara benziyorlardı: dindar, çalışkan ve tutumluydular ve çoğu da güney tarzı şatafattan hoşlanmıyordu. Bu bakış açıları, güvenlik ve zenginliklerinin artmasıyla giderek yumuşamış olsa da, 17. yüzyılın bu Hollandalı kentsoyluları, Katolik Avrupa'ya egemen olan Barok üslubu hiçbir zaman tam olarak benimsemediler (Gombrich, 2002, s. 413)

Gombrich'in bahsettiği ve Kuzeyli kentsoyluların reddettiği bu dönemin ana akımı olan Barok sanatı, Türk Dil Kurumu'na göre; "MS 1600-1750 yılları arasındaki klasik sanatı izleyen resim ve mimarlık üslubu" olarak açıklanmaktadır (TDK, t.y.). Barok kelimesinin kökeni incelendiğinde, Fransızca "Baroque" kelimesinden çevrildiği ve aslen Portekizce "büyük ve tuhaf şekilli inci" anlamına gelen "Barroco" sözcüğüne dayandığı görülmektedir (Longman Dictionary, t.y.). İtalya'da ve diğer bazı ülkelerde Barok dönemi, yaklaşık 1600 yılında sona eren Geç Rönesans'tan keskin hatlarla ayrılmayan bir geçiş evresi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu üslup, kimi zaman Rönesans tarzının bir varyasyonu ve yozlaşması olarak görülürken, kimi zaman da Rönesans'ın katı biçimlerine uyum sağladığı için bu tarzın daha gelişmiş bir formu olarak değerlendirilmektedir. Barok üslubu, yaklaşık 18. yüzyılın ortalarına kadar sanat dünyasında baskın bir konumda kalmayı sürdürmektedir. Geleneksel sanat tarihi yazımında 1550 ile 1750 yılları arasındaki bu dönem, genellikle çeşitli üslup özelliklerinin bir arada bulunduğu kapalı bir zaman dilimi olarak kabul edildiğinden, Barok üslubun küresel etkileri bazen yeterince vurgulanmamaktadır. Sanattaki üslup değişiklikleri genellikle önceki dönemlerin temelleri üzerine inşa edilmektedir; örneğin Gotik tarz Romantik'ten, o da Eski Hristiyan sanatından türemektedir. Helen sanatı ise sonraki stiller için temel bir ölçüt oluşturmaktadır. Ancak Barok, Antik dönemin katı ilkelerinden o kadar uzaklaşmaktadır ki, bu temellerin izleri büyük ölçüde belirsizleşmektedir. Rönesans ve Barok arasındaki ayrım her ne kadar net olmasa da Barok özellikle mimarlık ve heykelde özgün bir üslup olarak değerlendirilmektedir.

Avrupa'nın büyük bölümünde Katolik Kilisesi'nin ve monarşilerin gücünü simgeleyen Barok üslup, anıtsal formlarla varlığını sürdürürken; kuzeyde, bilhassa Hollanda'da tamamen farklı bir sanatsal yönelim dikkati çekmektedir. Protestan inancını benimseyen ve ticaretle

zenginleşen Hollanda burjuvazisi, güneyin bu şatafatlı sanat anlayışını reddederek kendi toplumsal gerçekliğine, doğasına ve günlük yaşamına odaklanmaktadır. Avrupa sanatındaki bu derin estetik kutuplaşma, heykel veya mimarının aksine, tuval resminin Hollanda özelinde ana ifade aracına dönüşmesine zemin hazırlamaktadır. Hollanda resim sanatının, ülkenin coğrafi ve demografik ölçeğiyle kıyaslanamayacak düzeyde eşsiz bir güce erişmesi, bir dizi tarihsel ve toplumsal koşulun bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. İspanyol egemenliğine karşı verilen uzun soluklu bağımsızlık mücadelesi, halkın fiziksel dayanıklılığını ve ahlaki cesaretini pekiştirmektedir. Savaşın ardından elde edilen özgürlük, başlangıçta yoksul ve tahrip olmuş bir ülke tablosu sunsa da, mülkiyet güvencesinin getirdiği motivasyon sayesinde kentli sınıfın ekonomik üretkenliği hızla canlanmaktadır. Artan bu ekonomik refah, sanata ve özellikle resim sanatına yönelik yoğun bir talebi beraberinde getirmektedir. Bu dönemde iklimsel koşulların da etkisiyle doğaya yönelik yeni bir algı gelişmekte ve bu durum, peyzaj resminin en yetkin örneklerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Doğanın gözlemine dayanan bu sanatsal uyanışın figür resminden mi yoksa manzara resminden mi kaynaklandığı kesin olarak bilinmemekle birlikte; dönem hiyerarşisinde manzara ressamlarının figür ressamlarına kıyasla daha az saygı gördüğü, portrecilerin ise günlük yaşamı resmedenlerden çok daha fazla itibar kazandığı literatürde vurgulanmaktadır. İspanyollara karşı kazanılan zaferin doğurduğu özgüven ve bireysel gurur, portre sanatını zirveye taşımaktadır. Yalnızca birey ve aile portreleri değil, aynı zamanda sivil savunma loncalarının ve çeşitli birliklerin şenlikli toplantılarını betimleyen "Lonca Resimleri" de büyük önem kazanmaktadır. Bu grup portreleri, sanatçılar arasında ciddi bir rekabet ortamı yaratarak dönemin en iyi eserlerinin üretilmesini teşvik etmektedir. Bu rekabetin ve sanatsal üretimin merkezinde, 17. yüzyıl Hollanda resminin temel kutuplarını oluşturan Frans Hals ve Rembrandt Harmenszoon van Rijn yer almaktadır (Carl & Charles, 2009, s. 67-68). Dönemin sanatsal akımları incelendiğinde, yalnızca manzara resminin bu iki büyük ustanın doğrudan etkisinden bağımsız, kendi iç dinamikleriyle farklı bir yöne doğru evrildiği anlaşılmaktadır.

Ancak Hollanda Barok sanatının zenginliği, yalnızca anıtsal grup portreleri veya geniş peyzaj tasvirleriyle sınırlı kalmamaktadır. Dönemin giderek zenginleşen ve kendi yaşam alanını yücelten burjuva sınıfı, mahrem dünyasını, ev içi yaşantısını ve günlük ritüellerini yansıtan "tür resimlerine" (genre painting) de eşine az rastlanır bir talep göstermektedir. Işığın nesneler, kumaşlar ve kapalı mekânlar üzerindeki etkisini büyük bir titizlikle inceleyen bu iç mekân sahneleri, Hollanda sanatının en özgün alanlarından birini oluşturmaktadır. Rembrandt'ın dramatik ışık-gölge oyunlarının ve Hals'in dinamik fırça vuruşlarının aksine, bu alanda çok daha dingin, sessiz ve optik bir kusursuzluk arayışı dikkati çekmektedir. İşte Hollanda Altın Çağı'nın bu sessiz ev içi sahnelerini, benzersiz bir ışık kullanımı, renk bilgisi (özellikle doğal ultramarin) ve dönemin optik araçlarına duyulan bilimsel bir merakla tuvale aktaran en önemli isimlerin başında Johannes Vermeer gelmektedir.

17. yüzyıl Hollanda sanatı, sıkı çalışma ve ölçülü yaşam gibi dönemin temel ahlaki erdemleri üzerinden değerlendirilmekte ve algılanan sanatsal kalite bu değerlerle ölçülmektedir. Dönemin sanat üretimini salt büyük salonlarda sergilenen görkemli eserlere indirgemenin, Hollanda kültüründeki yenilikçi ve geleneksel unsurlar arasındaki dinamik gerilimi göz ardı etmek anlamına geldiği belirtilmektedir (Price, 2011, s.108). Nitekim dönemin sanat ortamı sadece başyapıtlardan ibaret olmamakta; gravürler ve baskılar gibi ucuz, kalitesiz veya tipik "Altın Çağ" önyargısına uymayan sayısız eserin kaybolduğu ya da unutulduğu vurgulanmaktadır. Bu sanatsal gerilimin merkezinde yer alan Johannes Vermeer, az sayıdaki tür

resimleriyle sanat tarihindeki eşsiz konumunu korumakta ve çağdaşlarının devasa üretiminin yanında niceliksel olarak gölgede kalsa da Altın Çağ'ın tipik özelliklerinden sıyrılmaktadır.

Vermeer, sanatsal üretiminde Hollanda resminin temel geleneklerini İtalyan perspektifi ve ışık-gölge kullanımıyla sentezleyerek benzersiz bir üslup yaratmaktadır. Nesnel yaklaşımıyla Van Eyck çizgisine, kompozisyonlarındaki gizli geometriyle İtalyanlara ve hacim yaratma ustalığıyla Caravaggio ekolüne bağlanan bu "mahremiyetçi" ressam; eşyaya şeklini, rengini ve varoluşunu veren ışık şiirselliğini çok iyi anlaması bakımından tam anlamıyla Hollandalı bir tutum sergilemektedir (Bazin, 2015, s. 417).

Sanatçının eserleri, mütevazı bir sütçünün günlük işlerinden zengin tüccarların lüks evlerindeki yaşantısına kadar 17. yüzyıl Hollanda toplumunun geniş bir kesitini sunmaktadır. Eserlerindeki ikonografik öğeler, sonraki nesil bilim insanlarını heyecanlandıracak kadar zengin görünse de aslında çağdaşları için oldukça sıradan ve anlaşılır mesajlar barındırmaktadır. Örneğin, Resim sanatındaki sembolizmin son derece açık olduğu, İnanç Alegorisi eserindeki referansların doğrudan Cesare Ripa'nın Iconologia adlı ders kitabından alındığı ifade edilmektedir (Price, 2011, s.118).

Sanatçının üretim süreci, dönemin genel pratiklerine paralel olarak gri veya sınırlı kahverengi alt tonlarla başlamakta, ardından "pointillé" olarak adlandırılan gevşek taneli boya katmanlarıyla şeffaf yüzeyler oluşturulmasıyla devam etmektedir. Sanatçıya ait herhangi bir hazırlık çiziminin bulunmaması, kompozisyonlarındaki kusursuz perspektif ve inci vurgularındaki ışık halleri gibi detayların "camera obscura" kullanımıyla elde edildiği yönündeki bilimsel tartışmaları güçlendirmektedir. Özellikle Lady at the Virginals with a Gentleman eserindeki abartılı bakış açısı ve aynadaki doğru yansımalar, sanatçının optiğe olan ilgisini kanıtlamaktadır. Her ne kadar ölümünden sonraki envanterde böyle bir cihaza rastlanmasa da, araştırmacı Philip Steadman'ın karanlık kutu projeksiyonlarıyla tam olarak aynı boyutta altı Vermeer resmi tespit etmesi bu tezleri desteklemektedir (Delphi Classics, 2014, s. 16-17).

Işığın optik yansımalarına duyduğu bilimsel merakın yanı sıra, Vermeer'in malzeme seçimindeki olağanüstü cömertliği de dikkat çekmektedir. Doğal ultramarin (lapis lazuli) gibi son derece pahalı pigmentlerin kullanımı sadece mavi alanlarla sınırlı kalmamakta, gölge alanlarındaki sıcak ışık yansımalarında da kendini göstermektedir. Bu yöntem, Leonardo da Vinci'nin hiçbir nesnenin tamamen doğal renginde görülmediği ve bitişik nesnelerden etkilendiği yönündeki gözlemleriyle paralellik taşımaktadır. Örneğin, The Girl with a Wineglass eserindeki kırmızı saten elbisenin gölgeleri doğal ultramarin ile astarlanmakta ve üzerine uygulanan kırmızı göl ile vermilyon karışımı sayesinde çarpıcı, serin bir mor görünüm kazanmaktadır. Sanatçının 1672'deki felaket yılı (rampjaar) ve sonrasındaki mali çöküşüne rağmen Lady Seated at a Virginal gibi eserlerinde bu pahalı malzemeleri kullanmaya devam etmesi, Pieter van Ruijven gibi güçlü bir hamisinin bulunduğu teorisiyle örtüşmektedir.

17. yüzyıl Hollanda sanat piyasasının seri üretime ve ticari beklentilere dayalı yapısı göz önüne alındığında, Vermeer'in "İnci Küpeli Kız" (Görsel 3.) tablosu bu dönemin tüketim dinamiklerine hem entegre olan hem de onlara meydan okuyan benzersiz bir konumda yer almaktadır. Belirli bir kişinin siparişi üzerine yapılmayan ve sanatçının yüz ifadeleri ile ışık konusundaki ustalığını sergilemeyi amaçlayan bir karakter çalışması olarak üretilen bu eser, dönemin serbest piyasa koşullarında anonim alıcılar için tasarlanmış bir ürün özelliği taşımaktadır. Eserdeki egzotik Doğu tarzı türban ve devasa inci küpe, Hollanda'nın küresel

ticaret ağları sayesinde genişleyen lüks popüluxe alışkanlıklarını doğrudan tuvale yansıtmaktadır. Ancak sanat pazarının dönemsel olarak hızlı ve ucuz üretime dayalı ticari beklentilerinin aksine; Vermeer'in fahiş fiyatlı pigmentler ve Leonardo da Vinci'ye öykünen “sfumato” tekniğiyle yürüttüğü ağır üretim süreci, bu tabloyu sıradan bir ticari meta olmaktan çıkarmaktadır. Dönemin pazarında yüksek maddi değeri olan bir lüks tüketim nesnesi olan inci, ressamın fırçasıyla salt bir zenginlik göstergesi olmaktan çıkıp, Protestan ahlakının temelini oluşturan ruhsal saflığı ve iffeti simgeleyen tinsel bir kavrama dönüşmektedir. Vermeer'in nesneleri kurgusal anlatımında ustalıkla kullanmasına karşın, İnci Küpeli Kız tablosunda mekân ve nesne algısı adeta tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Koyu renkli, belirsiz bir zemin üzerine yerleştirilen figürün hatları, tıpkı Leonardo da Vinci'nin Mona Lisa eserinde olduğu gibi “sfumato” tekniğine benzer bir yumuşaklıkla tuvale aktarılmaktadır. Yazar Tracy Chevalier'nin 1999 yılında yayımladığı aynı adlı tarihi roman, günümüzde Vermeer ve eserlerine yönelik yeni bir ilgi furiasını teşvik etmektedir. Kuzeyin Mona Lisa'sı olarak adlandırılan bu eserde dikkat çeken tek somut nesne olan inci küpenin taşıdığı ahlaki ve sembolik anlam, dönemin mistik düşünürlerinden Aziz François de Sales'in metinlerine dayandırılarak şu ifadelerle açıklanmaktadır: "Ancak biliyorum ki, Tanrı'nın arkadaşı İshâk iffetli Rebeka'ya aşkının simgesi olarak küpeler vermişti. Bu bana incinin tinsel bir anlamı olduğunu düşündürttü, şöyle ki, kadının hep koruması gereken erkeklerin istediği bedeninin ilk kısmı kulağıdır, Kutsal Kitap'ın oryantal incileri olan iffet sözcüklerinin tatlı sesinden başka hiçbir sözcük veya ses kulağına girmemelidir" (Sneider, 2004'ten aktaran Öndin, 2018, s. 245). Dönemin ahlaki söylemlerinin minimal bir obje üzerinden aktarıldığı bu eser, sanatçının kavramsal derinliğini doğrudan kanıtlamaktadır.

Görsel 3 Vermeer, “İnci küpeli kız”, tuval üzerine yağlı boya, 46,5x40 cm, 1665, Mauritshuis, The Hague <https://www.wga.hu/index1.html>

Yukarıda ortaya konulan sanat tarihsel tablo, Hollanda'nın 17. yüzyılda yaşadığı kültürel dönüşümü somut bir zemine oturtmaktadır. Rembrandt'ın dramatik portrelerinden Vermeer'in sessiz iç mekan sahnelerine, natürmortlardan kalabalık lonca resimlerine uzanan bu üretim çeşitliliği, yüzyıl boyunca büyüyen bir piyasanın görünür ürünleridir. Peki bu olağanüstü sanatsal atılım, hangi ekonomik koşullar altında mümkün kılındı? Sanat tarihi bağlamının koyduğu bu soruya yanıt aramak için, çalışmanın takip eden bölümleri nicel verilere ve ekonometrik yöntemlere başvurmaktadır. Bir sonraki bölümde kullanılan veri setinin özellikleri ve kapsamı tanıtılmakta; ardından uygulanan yöntemler ile elde edilen bulgular, sanat tarihsel anlatının ışığında yorumlanmaktadır.

Veri Seti

Bu çalışmada, Hollanda Altın Çağı'nda sanat piyasasının dinamiklerini incelemek amacıyla 1600–1700 dönemini kapsayan yıllık zaman serisi verileri kullanılmıştır. Analizde bağımlı değişken olarak sanat piyasasına giriş yapan ressam sayısını temsil eden LPE değişkeni kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler olarak ise ekonomik koşulları temsil eden iki temel gösterge modele dahil edilmiştir. Bunlardan ilki, gıda fiyatlarını ve yaşam maliyetlerini temsil eden çavdar fiyatları (RYE), ikincisi ise satın alma gücünü ve talep koşullarını yansıtan reel ücretler (RW) değişkenidir. Çavdar fiyatları erken modern dönemde temel tüketim malı olması nedeniyle yaşam maliyetlerinin güvenilir bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Reel ücretler ise bireylerin satın alma gücünü ve dolayısıyla sanat talebini belirleyen en önemli ekonomik değişkenlerden biridir. Bu nedenle model hem maliyet yönlü hem de talep yönlü etkileri birlikte yakalayacak şekilde kurgulanmıştır. Analizde kullanılan tüm değişkenlerin doğal logaritmaları alınarak seriler sırasıyla LPE, LRYE ve LRW olarak tanımlanmıştır. Logaritmik dönüşüm, seriler arasındaki ilişkilerin elastikiyet formunda yorumlanmasına imkân tanımakta ve varyansın stabilize edilmesine katkı sağlamaktadır.

Veri seti, International Institute of Social History (IISG) tarafından sağlanan *Historical Prices and Wages Dataset* veri tabanından elde edilmiştir. Bu veri seti, erken modern Avrupa ekonomisine ilişkin fiyat ve ücret serilerini sistematik biçimde sunan en kapsamlı kaynaklardan biridir. Sanatçı girişlerine ilişkin veriler ise literatürde yaygın olarak kullanılan ve Amsterdam sanat piyasasını inceleyen çalışmalardan derlenmiştir (Etro & Stepanova, 2016). Analizde ekonomik değişkenlerin sanat piyasası üzerindeki etkisinin gecikmeli olarak ortaya çıkabileceği varsayımından hareketle, bağımsız değişkenlerin beş dönem gecikmeli değerleri kullanılmıştır. Bu yaklaşım, ressamların piyasaya giriş kararlarının eğitim süreci, çıraklık dönemi ve finansal hazırlık gibi faktörler nedeniyle zaman içerisinde şekillendiği varsayımına dayanmaktadır.

Analiz Yöntemi

Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi

Uzun dönemli tarihsel zaman serilerinin analizinde, serilerin durağanlık özelliklerinin doğru biçimde belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Ancak bu tür seriler, savaşlar, krizler, kurumsal dönüşümler ve piyasa yapısındaki değişimler gibi nedenlerle yapısal kırılmalar içerebilmektedir. Bu durumda, yapısal kırılmaları dikkate almayan geleneksel birim kök testleri, serilerin durağanlık özelliklerini yanıltıcı biçimde değerlendirebilmektedir. Özellikle kırılma içeren durağan serilerin yanlışlıkla birim köklü olarak sınıflandırılması olasılığı, tarihsel veri setlerinde önemli bir metodolojik sorundur.

Bu nedenle çalışmada, değişkenlerin durağanlık özelliklerini belirlemek amacıyla yapısal kırılmalı Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi uygulanmıştır. Kırılma tarihi veri tarafından içsel olarak belirlenmiş ve kırılmanın modele innovational outlier yaklaşımı çerçevesinde dahil edilmesine izin verilmiştir. Bu yaklaşımda, serideki yapısal değişimin hata terimi üzerinden kademeli biçimde sisteme yansıdığı varsayılmaktadır.

Yapısal kırılmalı birim kök testinin temel regresyon denklemi Denklem 1'deki gibi ifade edilebilir:

$$y_t = \mu + \theta DU_t + \gamma DT_t + \alpha y_{t-1} + \sum_{i=1}^p c_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Burada y_t ilgili zaman serisini, μ sabit terimi, DU_t kırılma sonrası düzey değişimini temsil eden kukla değişkeni, DT_t ise kırılma sonrası trend değişimini temsil etmektedir. Δy_{t-i} terimleri gecikmeli farkları, p ise uygun gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. ε_t hata terimidir.

Bu çalışmada kullanılan modelde, kırılmanın yalnızca sabit terimde gerçekleştiği varsayılmıştır. Bu durumda test denklemi Denklem 2'deki gibi daha sade formda yazılabilir:

$$y_t = \mu + \theta DU_t + \alpha y_{t-1} + \sum_{i=1}^p c_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Burada düzey kırılmasını temsil eden kukla değişken şu şekilde tanımlanmaktadır:

$$DU_t = \begin{cases} 1, & t > T_B \\ 0, & t \leq T_B \end{cases}$$

T_B , veri tarafından içsel olarak belirlenen kırılma tarihini göstermektedir. Testte ayrıca kırılmanın etkisini daha esnek biçimde modele dahil etmek amacıyla kırılma yapısına ilişkin ek terimler de kullanılabilmektedir.

Yapısal kırılmalı birim kök testinde temel hipotezler şu şekildedir:

$$H_0: \alpha = 1 \text{ (seri birim kök içerir)}$$

$$H_1: \alpha < 1 \text{ (seri yapısal kırılma altında durağandır)}$$

Başka bir ifadeyle, test istatistiğinin kritik değerden daha küçük olması durumunda sıfır hipotezi reddedilmekte ve serinin yapısal kırılma dikkate alındığında durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Kırılma tarihi, alternatif kırılma noktaları için hesaplanan Dickey-Fuller test istatistikleri arasından en küçük değeri veren tarih seçilerek belirlenmektedir. Dolayısıyla kırılma noktası dışsal olarak değil, veri setinin kendi yapısından hareketle içsel biçimde tahmin edilmektedir. Bu özellik, yöntemin tarihsel serilerdeki rejim değişimlerini daha gerçekçi biçimde yakalamasını sağlamaktadır.

Bai-Perron Çoklu Yapısal Kırılma Yöntemi

Bu çalışmada doğrusal regresyon modellerinde çoklu yapısal kırılmaların belirlenmesi amacıyla Bai ve Perron (1998) yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşım, kırılma tarihlerinin önceden

bilinmediği durumlarda, model parametrelerinin farklı alt dönemlerde değişmesine izin vererek birden fazla yapısal değişimin eşanlı olarak tahmin edilmesini sağlamaktadır

Genel model Denklem 3'teki şekilde tanımlanmaktadır:

$$y_t = x_t' \beta + z_t' \delta_j + u_t, t = T_{j-1} + 1, \dots, T_j, j = 1, \dots, m + 1 \quad (3)$$

Burada $T_1, \dots, T_m$ bilinmeyen kırılma tarihlerini, m kırılma sayısını ve $m + 1$ rejimi ifade etmektedir. Model, parametrelerin tamamının ya da bir kısmının rejimler arasında değişmesine izin veren esnek bir yapı sunmaktadır.

Kırılma noktaları, en küçük kareler yöntemi temelinde tahmin edilmektedir. Bu kapsamda amaç, hata kareler toplamını minimize eden kırılma tarihlerini belirlemektir. Bu optimizasyon problemi şu şekilde ifade edilir:

$$(\hat{T}_1, \dots, \hat{T}_m) = \arg \min_{T_1, \dots, T_m} S_T(T_1, \dots, T_m)$$

Burada amaç fonksiyonu Denklem 4'teki şekilde tanımlanmaktadır.

$$S_T(T_1, \dots, T_m) = \sum_{j=1}^{m+1} \sum_{t=T_{j-1}+1}^{T_j} (y_t - x_t' \hat{\beta} - z_t' \hat{\delta}_j)^2 \quad (4)$$

Bu ifade, her bir olası kırılma kombinasyonu için hesaplanan toplam hata kareler değerini göstermektedir.

Yöntemde kırılma noktaları, tüm olası bölümlendirmeler arasında küresel minimizasyon yaklaşımı ile belirlenmektedir. Bu sayede kırılma tarihleri örneklem içinden endojen olarak elde edilmektedir. Bai ve Perron (1998), bu optimizasyon probleminin çözümünde dinamik programlama temelli algoritmalar kullanarak hesaplama maliyetini azaltan bir yaklaşım önermektedir

Kırılma sayısının belirlenmesinde ise ardışık test yaklaşımı kullanılmaktadır. Bu çerçevede aşağıdaki hipotezler test edilmektedir:

$$H_0: m \text{ kırılma vardır} \quad H_1: m + 1 \text{ kırılma vardır}$$

Bu testler, modele ilave edilen her bir kırılmanın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını değerlendirmeye imkân tanımaktadır.

Yöntemin teorik özellikleri, kırılma noktası tahminlerinin tutarlı olduğunu ve örneklem büyüklüğü arttıkça gerçek kırılma tarihlerine yakınsadığını göstermektedir. Ayrıca tahmin edilen parametreler standart asimptotik özelliklere sahiptir

Zamanla Değişen Katsayılar: Rolling Regresyon Yaklaşımı

Yapısal kırılma analizini tamamlayıcı nitelikte olmak üzere, model parametrelerinin zaman içerisindeki süreklilik arz eden değişimini incelemek amacıyla rolling regresyon yaklaşımı uygulanmıştır. Bu yöntem, parametrelerin sabit olduğu varsayımını gevşeterek, katsayıların zaman boyunca nasıl evrildiğini ampirik olarak izlemeye imkân tanımaktadır (Brown et al., 1975; Hansen, 1992).

Rolling regresyon yöntemi, sabit uzunlukta bir gözlem penceresi tanımlanmasına ve bu pencere içerisindeki veriler kullanılarak ardışık regresyonların tahmin edilmesine dayanmaktadır. Bu çerçevede, w uzunluğundaki bir pencere için genel model Denklem 5'teki şekilde ifade edilmektedir:

$$y_t = \alpha_t + \beta_{1t}x_{1,t-k} + \beta_{2t}x_{2,t-k} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Burada α_t , β_{1t} ve β_{2t} katsayıları, ilgili pencereye özgü olarak tahmin edilen parametreleri temsil etmektedir. Her bir tahmin adımında pencere bir dönem ileri kaydırılmakta ve model, güncellenmiş veri alt kümesi kullanılarak yeniden tahmin edilmektedir. Bu süreç, örneklem boyunca sistematik biçimde tekrar edilmekte ve böylece zamana bağlı katsayı serileri elde edilmektedir.

Bu doğrultuda, $t = w, w + 1, \dots, T$ aralığı için elde edilen parametre tahminleri aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$\{\hat{\beta}_{1w}, \hat{\beta}_{1(w+1)}, \dots, \hat{\beta}_{1T}\}$$
$$\{\hat{\beta}_{2w}, \hat{\beta}_{2(w+1)}, \dots, \hat{\beta}_{2T}\}$$

Rolling regresyon yaklaşımı, özellikle parametrelerin ani yapısal kırılmalar yerine kademeli ve sürekli bir değişim sergilediği durumlarda analitik üstünlük sağlamaktadır. Bu yönüyle yöntem, sabit parametre varsayımına dayalı geleneksel modeller ile yapısal kırılma analizleri arasında köprü kuran tamamlayıcı bir araç niteliği taşımaktadır. Ayrıca, parametre istikrarsızlığına ilişkin erken dönem katkılar (Brown et al., 1975) ve daha sonraki teorik gelişmeler (Hansen, 1992), bu yaklaşımın ampirik uygulamalardaki önemini pekiştirmektedir.

BULGULAR VE YORUM

Modelde kullanılan serilerin durağanlık özelliklerini belirlemek amacıyla yapısal kırılmalı birim kök testi uygulanmıştır. Bu tercih, uzun dönemli tarihsel zaman serilerinde olası yapısal değişimlerin standart birim kök testlerinin sonuçlarını yanıltabilmesi nedeniyle benimsenmiştir.

Tablo 1.

Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

D eğişken	Test	Kırılma Tarihi	t- istatistik	Kritik Değer (%5)	Sonuç
L PE	ADF (Break)	1613	- 6.6656	-4.4436	I(0)
L RYE	ADF (Break)	1621	- 5.7787	-4.4436	I(0)
L RW	ADF (Break)	1621	- 4.9938	-4.4436	I(0)

Not: Testler sabit terimli, kırılma noktası içsel olarak belirlenen innovational outlier yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. Kritik değerler Vogelsang (1993) asimptotik tek yönlü p-değerlerine dayanmaktadır.

Yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testi sonuçları, analizde kullanılan tüm değişkenlerin seviye değerlerinde durağan olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, LPE değişkeni için 1613 yılında, LRYE ve LRW değişkenleri için ise 1621 yılında istatistiksel olarak anlamlı yapısal kırılmaların varlığını göstermektedir.

Her üç değişken için hesaplanan test istatistiklerinin, %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerlerin altında kalması, serilerin birim kök içerdiği yönündeki sıfır hipotezinin güçlü biçimde reddedilmesine olanak sağlamaktadır. Bu sonuç, serilerin yapısal kırılmalar dikkate alındığında durağan özellik sergilediğini ve dolayısıyla sahte regresyon riskinin bulunmadığını göstermektedir.

Bu çalışmada uygulanan Bai–Perron (1998, 2003) çoklu yapısal kırılma testi sonuçları, 1600–1700 döneminde sanat piyasasının tekdüze bir yapı sergilemediğini, aksine belirli dönemlerde önemli yapısal dönüşümler geçirdiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Analiz sonucunda 1624, 1648 ve 1672 yıllarında istatistiksel olarak anlamlı kırılma noktaları tespit edilmiştir. Bu kırılmalar, Hollanda ekonomisinin erken modern dönemde geçirdiği ticari genişleme, kurumsal dönüşüm ve kriz süreçleriyle yüksek düzeyde uyumludur (de Vries, 2008; van Zanden, 1993).

Elde edilen bulgular, sanat piyasası ile ekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin zaman içerisinde sabit olmadığını ve farklı alt dönemlerde belirgin biçimde değiştiğini göstermektedir. Bu durum, sanat piyasasının doğrusal ve homojen bir yapıdan ziyade, dönemsel koşullara duyarlı, dinamik ve çok katmanlı bir sistem olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Analiz sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2.

Bai-Perron Çoklu Yapısal Kırılma Testi Sonuçları

Dönem	LRYE(-5)	LRW(-5)
1605–1623	2.88***	10.66***
1624–1647	1.24**	3.56**
1648–1671	-0.42	0.07
1672–1700	0.15	1.06

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Erken Genişleme Dönemi (1605–1623): Ekonomik Canlılık ve Çok Boyutlu Etkileşim

Analizin ilk alt döneminde elde edilen bulgular, hem çavdar fiyatlarının hem de reel ücretlerin sanatçı girişleri üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, erken modern dönemde sanat üretiminin yalnızca gelir artışlarından değil, aynı zamanda genel ekonomik canlılıktan beslendiğini ortaya koymaktadır.

Erken modern Avrupa'da fiyat artışları çoğu zaman talep genişlemesi ve ticari canlanmayla birlikte gerçekleşmiştir (Allen, 2001); dolayısıyla bu dönemde gözlenen pozitif fiyat etkisi klasik maliyet baskısı mekanizmasından ziyade genel ekonomik büyümenin sanat piyasasını desteklemesi şeklinde yorumlanmalıdır. Sanat tarihi açısından değerlendirildiğinde bu dönem, Hollanda'da sanat üretiminin hızla yaygınlaşmaya başladığı ve piyasa temelli üretim yapısının olduğu bir evreye karşılık gelmekte; ekonomik genişleme bu dönüşümün temel itici güçlerinden biri olarak öne çıkmaktadır (Montias, 1982).

Kurumsallaşma ve Piyasa Derinleşmesi (1624–1647)

1624 yılında tespit edilen ilk yapısal kırılma sonrasında hem reel ücretlerin hem de fiyatların sanat piyasası üzerindeki pozitif ve anlamlı etkilerinin devam ettiği görülmektedir. Bu durum, sanat piyasasının artık daha kurumsallaşmış ve ekonomik sistemle daha güçlü biçimde entegre olmuş bir yapıya kavuştuğunu göstermektedir.

Bu dönemde özellikle reel ücret değişkeninin anlamlılığı, sanat üretiminin giderek daha fazla talep yönlü dinamikler tarafından şekillendiğine işaret etmektedir. Artan satın alma gücü, hanehalklarının kültürel mallara yönelmesini kolaylaştırmış ve sanat eserlerine olan talebi artırmıştır (de Vries, 2008). Bu süreç, “Industrious Revolution” çerçevesinde değerlendirildiğinde, tüketim kalıplarındaki dönüşümün kültürel üretimi desteklediği bir döneme karşılık gelmektedir.

Ayrıca bu dönemde sanat piyasasında uzmanlaşmanın artması, üretimin çeşitlenmesi ve ticari ağların genişlemesi, piyasanın derinleşmesine katkı sağlamıştır (Etro & Stepanova, 2016). Bu nedenle ekonomik değişkenlerin etkisi yalnızca niceliksel değil, aynı zamanda yapısal bir dönüşümün parçası olarak da değerlendirilmelidir. Sanat tarihi açısından bakıldığında, bu dönem Rembrandt’ın ünlü lonca portreleri (“Doktor Tulp’un Anatomi Dersi”, 1632) ve Frans Hals’ın dinamik grup tasvirlerinin üretildiği zirve yıllarına denk gelmekte; aynı zamanda natürmort ve tür resmi gibi piyasa yönelimli türlerin kurumsal bir kimlik kazanmasına sahne olmaktadır. Ekonomik genişlemenin yarattığı talep ortamı ile bu sanatsal çeşitlenme arasındaki bu örtüşme, disiplinler arası analizin en çarpıcı bulgularından birini oluşturmaktadır.

Olgunluk ve Göreli Bağımsızlaşma (1648–1671)

1648 yılında tespit edilen ikinci yapısal kırılma sonrasında, ekonomik değişkenlerin sanat piyasası üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamsız hale geldiği görülmektedir. Bu durum, sanat piyasasının belirli bir olgunluk seviyesine ulaştığını ve ekonomik belirleyicilerden kısmen bağımsızlaştığını göstermektedir.

Bu aşamada sanat üretimi, yalnızca fiyatlar ve gelirler gibi makroekonomik değişkenlerle açıklanamayacak bir yapıya evrilmiştir; zevk, estetik tercih, sosyal statü ve kültürel sermaye gibi unsurlar giderek belirleyici hale gelerek sanat piyasasını klasik ekonomik modellerin ötesine taşımıştır (Throsby, 2001). Bu bulgu, Hollanda Altın Çağı’nda sanatın geniş kitlelere yayıldığı ve üretimin kitlesel bir karakter kazandığı yönündeki literatürle uyumludur (de Vries, 2008). Piyasa derinliğinin artmasıyla birlikte, ekonomik şokların doğrudan etkisi zayıflamakta ve piyasa daha dayanıklı bir yapı kazanmaktadır. Sanat tarihsel açıdan bu dönem, tam da Johannes Vermeer’in ışık ve optik üzerine en olgun eserlerini ürettiği yıllara karşılık gelmektedir. Vermeer’in her bir tablosunda fahiş fiyatlı doğal ultramarin kullanan, üretim hızının çok üzerinde zaman harcayan çalışma biçimi, piyasadan kısmen bağımsız, hamilik ilişkisine dayanan bir sanatın ekonomik göstergelerle zayıflayan bağıını somutlaştırmaktadır. Sonuç olarak ekonometrik bulgu ile sanat tarihsel olgu birbirini doğrulamaktadır: 1648 sonrasında piyasa, artık yalnızca ekonomik tetikleyicilerle değil, kültürel ve estetik dinamiklerle şekillenmektedir.

Kriz ve Yapısal Dönüşüm (1672–1700)

1672 yılında tespit edilen üçüncü yapısal kırılma, Hollanda tarihindeki “Rampjaar” olarak bilinen ekonomik ve politik kriz dönemi ile örtüşmektedir. Bu dönemde ekonomik değişkenlerin sanat piyasası üzerindeki etkisinin belirgin biçimde zayıfladığı görülmektedir.

Kriz dönemlerinde ekonomik belirsizliklerin artması ve gelirlerin daralması, kültürel harcamalar üzerinde baskı oluşturabilmektedir. Ancak elde edilen bulgular, bu etkinin erken dönemlere kıyasla daha sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu durum, sanat piyasasının belirli bir kurumsal olgunluğa ulaştıktan sonra ekonomik şoklara karşı daha dirençli hale geldiğini düşündürmektedir.

Bununla birlikte, sanatçı girişlerindeki azalma, piyasanın tamamen bağımsız olmadığını ve krizlerin üretim üzerinde hâlâ etkili olduğunu göstermektedir. Sanat tarihi literatürü de bu tabloyu doğrular niteliktedir: 1672 rampjaar'ı, Vermeer'in o güne dek sürdürdüğü pahalı pigment kullanımından vazgeçmeksizin eser üretmeye devam ettiği, ancak geçimini sağlamakta ciddi güçlük çektiği yıllara denk gelmektedir. Buna karşın Pieter van Ruijven gibi hamilerinin desteğiyle üretimini sürdürmesi, piyasanın ekonomik krizlere karşı salt pazar mantığının ötesinde, patronaj ilişkileri ve kültürel prestij aracılığıyla da direnç geliştirebildiğini somut biçimde göstermektedir. Elde edilen bulgular, sanat piyasasının erken dönemde ekonomik genişleme tarafından güçlü biçimde yönlendirildiğini, ancak zamanla daha karmaşık ve kısmen otonom bir yapıya evrildiğini ortaya koymaktadır. Bu süreç, ekonomik belirleyicilerin zaman içerisinde önemini kaybettiği ve yerini kültürel ve kurumsal dinamiklerin aldığı bir dönüşüme işaret etmektedir.

Bu yönüyle çalışma, sanat piyasasının yalnızca ekonomik değişkenlerle açıklanamayacağını, aynı zamanda tarihsel ve kurumsal bağlam içinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Rolling regresyon sonuçlarının özeti ise Tablo 3'te verilmiştir. Rolling regresyon sonuçları, reel ücretlerin gecikmeli etkisinin erken dönemde oldukça güçlü olduğunu, ancak zaman içerisinde sistematik biçimde zayıflayarak sifıra yaklaştığını göstermektedir.

Tablo 3.

Rolling Regresyon Katsayılarının Dönemsel Özeti

Dönem	Gö zlem	Ortalama Katsayı	Std. Sapma	M in	M ax
≤1630	12	9.218	3.277	2 .818	1 3.016
1631–1650	20	1.586	1.803	- 1.087	4 .147
>1650	50	0.057	1.086	- 1.945	2 .295

Not: 20 yıllık hareketli pencere kullanılmıştır.

Rolling regresyon bulguları, reel ücretlerin gecikmeli değerlerinin sanat piyasası üzerindeki etkisinin zaman içerisinde belirgin biçimde azaldığını göstermektedir. 1630 yılına kadar olan erken dönemde katsayıların yüksek seviyelerde (ortalama ≈ 9.22) gerçekleşmesi, gelir artışlarının sanat üretimini güçlü biçimde teşvik ettiğine işaret etmektedir. Buna karşılık 1631–1650 döneminde bu etkinin önemli ölçüde zayıfladığı (ortalama ≈ 1.59), 1650 sonrasında ise katsayıların sifıra yakın değerler aldığı (ortalama ≈ 0.06) ve istatistiksel olarak istikrarsız hale geldiği gözlenmektedir.

Bu bulgu, sanat piyasasının başlangıçta güçlü biçimde talep yönlü dinamiklere bağlı olduğunu, ancak zamanla ekonomik belirleyicilerden kısmen bağımsızlaştığını ortaya

koymaktadır. Sonuçlar, Bai–Perron testi ile tespit edilen yapısal kırılmalarla uyumlu olup, ekonomik ilişkilerin dönemsel olarak değiştiğini doğrulamaktadır.

Elde edilen bulgular, sanat piyasasının ekonomik değişkenlerle olan ilişkisinin sabit ve doğrusal olmadığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, analiz sonuçları bu ilişkinin yalnızca zayıflayan bir maliyet etkisi çerçevesinde değil, daha çok zaman içerisinde dönüşen bir talep ve piyasa yapısı üzerinden şekillendiğini göstermektedir.

Özellikle erken dönemde (17. yüzyılın ilk çeyreği), hem fiyatlar hem de reel ücretler sanatçı girişleri üzerinde güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı etkiler yaratmaktadır. Bu bulgu, sanat piyasasının başlangıçta genel ekonomik genişlemeden doğrudan etkilendiğini ve üretimin büyük ölçüde ekonomik canlılığa bağlı olarak arttığını göstermektedir. Bu çerçevede, fiyat değişkenlerinin pozitif etkisi klasik maliyet baskısından ziyade, ekonomik genişlemenin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Özellikle 1648 sonrası dönemde ekonomik değişkenlerin sanat piyasası üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamsız hale gelmesi, piyasanın ekonomik belirleyicilerden kısmen bağımsızlaştığına işaret etmektedir. Kurumsal yapı, tüketim tercihleri ve kültürel dinamikler bu aşamada giderek belirleyici hale gelmiş; sanat piyasası, Throsby (2001) ve de Vries'in (2008) öngördüğü çok boyutlu bir sisteme dönüşmüştür.

Elde edilen yapısal kırılma tarihleri de Hollanda ekonomik tarihine ilişkin literatürle yüksek düzeyde örtüşmektedir. Özellikle 1672 yılı, Hollanda Altın Çağı'nın duraklama dönemine girdiği kritik bir eşik olarak kabul edilmekte olup (van Zanden, 1993), bu tarihin model tarafından içsel olarak tespit edilmesi sonuçların güvenilirliğini artırmaktadır. Benzer şekilde, 1620'ler ve 1630'lar civarında gözlenen dönüşümler, Hollanda ticaretinin genişlediği ve sanat piyasasında üretimin yaygınlaştığı dönemlerle örtüşmektedir (de Vries, 2008; Etro & Stepanova, 2016).

Rolling regresyon analizinden elde edilen bulgular ise bu dönüşümün dinamik yapısını daha açık biçimde ortaya koymaktadır. Katsayıların erken dönemde oldukça yüksek ve pozitif değerler aldığı, ancak zaman içerisinde sistematik biçimde azalarak 17. yüzyılın ortalarından itibaren sıfıra yakınsadığı gözlenmektedir. Bu durum, sanat piyasasının başlangıçta güçlü biçimde talep yönlü faktörler tarafından belirlendiğini, ancak zamanla bu ilişkinin zayıflayarak daha karmaşık ve kısmen otonom bir yapıya evrildiğini göstermektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER / SONUÇ

Bu çalışma, Hollanda Altın Çağı'nda sanat piyasasının dinamiklerini 1600–1700 dönemi için zaman serisi verileri ve yapısal kırılma analizi çerçevesinde incelemiştir. Elde edilen bulgular, sanat piyasasının tekdüze ve sabit bir yapı sergilemediğini, aksine dönemsel olarak değişen dinamiklere sahip olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Yapısal kırılma analizi sonuçları, 1624, 1648 ve 1672 yıllarında sanat piyasasının işleyişinde önemli dönüşümler yaşandığını göstermektedir. Bu kırılmaların, Hollanda ekonomisinin uzun dönemli gelişim süreci ile örtüşmesi, sanat piyasasının ekonomik bağlamdan tamamen bağımsız olmadığını, ancak bu ilişkinin zaman içinde önemli ölçüde değiştiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen ampirik bulgular, erken dönemde hem çavdar fiyatlarının hem de reel ücretlerin sanatçı girişleri üzerinde güçlü ve pozitif etkiler yarattığını göstermektedir. Bu durum, sanat piyasasının başlangıçta genel ekonomik genişleme, artan gelir düzeyi ve talep artışı ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu dönemde sanat üretimi, yalnızca maliyet

unsurlarıyla değil, daha geniş bir ekonomik canlılık ve talep artışıyla açıklanabilecek bir yapı sergilemektedir. Ancak zaman içerisinde bu etkinin belirgin biçimde zayıfladığı ve özellikle 17. yüzyılın ortalarından itibaren ekonomik değişkenlerin sanat piyasası üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlılığını kaybettiği gözlenmektedir. Bu durum, sanat piyasasının başlangıçta ekonomik koşullara oldukça duyarlı bir yapı sergilediğini, ancak ekonomik genişleme ve toplumsal dönüşüm süreçleriyle birlikte daha kurumsallaşmış ve kısmen otonom bir karakter kazandığını göstermektedir. Bu bulgu, rolling regresyon analizinden elde edilen sonuçlarla da güçlü biçimde desteklenmektedir. Rolling regresyon bulguları, özellikle reel ücretlerin gecikmeli değerlerinin sanat piyasası üzerindeki etkisinin erken dönemde oldukça yüksek seviyelerde gerçekleştiğini, ancak zaman içerisinde sistematik biçimde azalarak sıfıra yakınsadığını göstermektedir. Bu durum, ekonomik değişkenlerin etkisinin yalnızca zayıflamakla kalmayıp, aynı zamanda zaman içerisinde yeniden şekillendiğini ve piyasanın farklı aşamalardan geçtiğini ortaya koymaktadır.

Özellikle 17. yüzyılın ortalarına gelindiğinde sanat üretiminin geniş bir toplumsal tabana yayıldığı ve piyasa temelli bir yapıya dönüştüğü anlaşılmaktadır. Bu dönüşüm, sanatın yalnızca ekonomik değişkenlerle açıklanamayacak, aynı zamanda tüketim tercihleri, kültürel değerler ve kurumsal yapıların da etkili olduğu bir alan haline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle sanat piyasası, klasik ekonomik modellerin ötesinde, çok boyutlu bir analiz gerektiren bir sistem olarak değerlendirilebilir.

1672 sonrasında gözlemlenen değişimler ise ekonomik krizlerin sanat piyasası üzerindeki etkisinin devam ettiğini, ancak bu etkinin erken dönemlere kıyasla daha sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu bulgu, sanat piyasasının zaman içinde yapısal olarak dönüşerek daha karmaşık ve belirli ölçüde dayanıklılık kazanan bir yapı geliştirdiğini düşündürmektedir.

Elde edilen bulgular, sanat piyasasının doğrudan ve tek yönlü ekonomik değişkenlerle açıklanamayacağını, ancak daha geniş bir ekonomik ve kurumsal yapı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Hollanda Altın Çağı'nda uygulanan merkantilist politikaların yarattığı ticari genişleme ve sermaye birikimi sanat piyasasının gelişimi için gerekli ekonomik zemini hazırlamış olmakla birlikte, analiz sonuçları bu etkinin doğrudan fiyat mekanizmaları üzerinden değil, gelir artışı, talep genişlemesi ve kurumsal gelişim kanalları aracılığıyla gerçekleştiğine işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu çalışma sanat piyasasının ekonomik değişkenlerle olan ilişkisinin doğrusal ve sabit olmadığını, aksine tarihsel süreç içerisinde evrilen ve dönemsel olarak farklılaşan bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç, sanat piyasasını yalnızca ekonomik göstergeler üzerinden açıklayan yaklaşımların yetersiz kalabileceğini ve disiplinler arası bir bakış açısının gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çalışmanın en önemli katkısı, sanat piyasasını nicel veri ve ekonometrik yöntemler aracılığıyla analiz ederek, ekonomik tarih ve sanat tarihi literatürleri arasında güçlü bir köprü kurmasıdır. Hollanda Altın Çağı'nda sanat piyasasının dinamiklerini belirli değişkenler ve yöntemler çerçevesinde inceleyen bu çalışmadan elde edilen bulgular, piyasanın zaman içerisinde değişen yapısal özellikler sergilediğini ortaya koymakla birlikte, bu alanda yapılabilecek daha kapsamlı analizler için çeşitli araştırma alanlarına işaret etmektedir. İlk olarak, literatüre katkı sağlayacak yeni araştırmalarda, sanat piyasasının yalnızca arz yönünü temsil eden ressam girişleri yerine, talep yönlü göstergelerin de sürece dahil edilmesi önem arz etmektedir; özellikle sanat eserlerinin fiyatları, satış hacimleri veya koleksiyon verileri kullanılarak sanat piyasasının daha bütüncül bir analizi

gerçekleştirilebilmektedir. İkinci olarak, bu çalışma tek bir şehir (Amsterdam) üzerine odaklanmaktadır; sonraki çalışmalarda, farklı şehirleri veya ülkeleri kapsayan karşılaştırmalı analizler yapılarak sanat piyasasının mekânsal farklılıkları incelenebilmektedir. Üçüncü olarak, çalışmada fiyat ve ücret değişkenleri kullanılmıştır; ilerleyen süreçte yürütülecek akademik çalışmalarda ticaret hacmi, nüfus artışı ve kentleşme gibi daha geniş makroekonomik göstergelerin modele dahil edilmesiyle sanat piyasasının ekonomik temelleri daha kapsamlı biçimde analiz edilebilmektedir. Dördüncü olarak, yapısal kırılma analizi piyasanın dönemsel dönüşümünü ortaya koymuştur; bundan sonraki analizlerde ise bu kırılmaların arkasındaki nedenleri daha derinlemesine incelemek amacıyla savaşlar, ticaret şokları ve kurumsal değişimler gibi dışsal faktörlerin modele entegre edilmesi öngörülmektedir. Son olarak, veri kısıtları erken modern döneme ilişkin analizlerde belirli sınırlamalar yaratmaktadır; yeni arşiv verilerinin ve dijital veri tabanlarının gelişmesiyle birlikte, gelecekte kurgulanacak nitelikli veri setleri aracılığıyla sanat piyasasının mikro düzey dinamiklerinin incelenmesi mümkün kılınmaktadır.

KAYNAKÇA

- Allen, R. C. (2001). The great divergence in European wages and prices from the Middle Ages to the First World War. *Explorations in Economic History*, 38(4), 411–447. <https://doi.org/10.1006/exeh.2001.0775>
- Bai, J., & Perron, P. (1998). Estimating and testing linear models with multiple structural changes. *Econometrica*, 66(1), 47–78. <https://doi.org/10.2307/2998540>
- Bai, J., & Perron, P. (2003). Computation and analysis of multiple structural change models. *Journal of Applied Econometrics*, 18(1), 1–22. <https://doi.org/10.1002/jae.659>
- Baumol, W. J., & Bowen, W. G. (1966). *Performing arts: The economic dilemma*. Twentieth Century Fund.
- Bazin, G. (2015). *Sanat tarihi: Sanatın ilk örneklerinden günümüze* (S. Hilav, Çev.). Kabalcı Yayıncılık.
- Brown, R.L., Durbin, J. and Evans, J.M. (1975) “Techniques for testing the constancy of regression relationships over time”, *Journal of the Royal Statistical Society: Series B*, 37(2), 149–192.
- Carl, K. H., & Charles, V. (2009). *Baroque art*. Parkstone International.
- Chevalier, T. (1999). *Girl with a pearl earring*. HarperCollins.
- Delphi Classics. (2014). *Masters of art: Johannes Vermeer*. Delphi Publishing Ltd.
- De Vries, J. (2008). *The industrious revolution: Consumer behavior and the household economy, 1650 to the present*. Cambridge University Press.
- Etro, F., & Stepanova, E. (2016). Entry of painters in the Dutch Golden Age. *Journal of Evolutionary Economics*, 26(2), 317–348. <https://doi.org/10.1007/s00191-015-0408-3>
- Gombrich, E. H. (2002). *Sanatın öyküsü* (E. Erduran & Ö. Erduran, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Hansen, B.E. (1992) “Testing for parameter instability in linear models”, *Journal of Policy Modeling*, 14(4), 517–533.

- Helmets, H. J., & Janssen, G. J. (2018). *Introduction: Understanding the Golden Age*. İçinde H. J. Helmets & G. J. Janssen (Ed.), *The Cambridge companion to the Dutch Golden Age* (s. 1–28). Cambridge University Press.
- International Institute of Social History (IISG). Historical Prices and Wages Dataset.
- Longman Dictionary of Contemporary English. (t.y.). *Baroque*. Erişim tarihi: 23 Şubat 2026, <https://www.ldoceonline.com/dictionary/baroque>
- Montias, J. M. (1982). *Artists and artisans in Delft: A socio-economic study of the seventeenth century*. Princeton University Press.
- Montias, J. M. (2002). *Art at auction in 17th century Amsterdam*. Amsterdam University Press.
- Öndin, N. (2018). *Barok resim ve heykel sanatı*. Hayalperest Yayınevi.
- Price, J. L. (2011). *Dutch culture in the Golden Age*. Reaktion Books.
- Rosen, S. (1981). *The economics of superstars*. American Economic Review, 71(5), 845–858.
- Sneider, S. (2004). *A closer look: Girl with a pearl earring*. Waanders Publishers.
- Throsby, D. (2001). *Economics and culture*. Cambridge University Press.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Barok. Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim tarihi: 23 Şubat 2026, <https://sozluk.gov.tr>
- Van Zanden, J. L. (1993). *The economic history of the Netherlands 1500–1815*. Edward Elgar.
- Vogelsang, T. J. (1993). *Testing for a unit root in the presence of a possible change in trend*. Econometric Theory, 9(2), 249–266. <https://doi.org/10.1017/S0266466600007568>